

A kontinens lelke I.

A Vigilia szerkesztőse az 1985.9. számban érdekes cikksorozatot indított „Hazánk Európa” címmel. A sort Sötér István esszéje nyitotta meg, s azóta több neves szakember és művész szolt hozzá a témához, magyarok és külföldiek egyaránt. Az ő tollukból kikerült írások készítették arra, hogy néhány gondolatot papírra vessék az „európaiság”-problémakörül.

Oldalakon keresztül sorolhatnánk, mennyi minden jut eszünkbe „Európa” fogalmáról: antik örökség, természettudományos gondolkodás, korporatív szabadságjogok, humanizmus, reformáció, Mozart és Beethoven stb. Mentalitástól, képzettségtől, politikai hovatartozástól függően mindig másképpen fogalmazzák meg az európai lét lényegét.

Európa a középkorban született meg. Az ókorban földrajzi kifejezés volt, a Döntől az Atlanti-óceánig terjedő területet jelölte. A nyugat-európai keresztény királyságok létrejötte után a kifejezés új értelmet kapott. „Európainak” először a frankokat nevezték az arabokkal szembeni megkülönböztetésért. Sokáig az Európa és szomszédai közötti különbségek hangsúlyozására használták a kifejezést. Rendszeresen a reneszánsz idején kezdik alkalmazni, s ekkortól elsősorban egy szellemi-erkölcsi minőséget jelöl. A későbbi századokban, főként a nemzeti államok kialakulásának modern szakaszában az európai történelem kataklizmái és lelki válságai hatására mindig újragondolták, mit jelent európainak lenni. Ennek az újragondolásnak azonban mindig van egy állandó mozzanata: *Európát mint speciális kultúrtörténeti képződményt értelmezik, s legfőbb értékének a keresztény hagyományt tartják.*

Európát valóban mindig összetartotta egy sajátos kultúra, amely csak erre a földrészre jellemző. A legnagyobbat elszigeteltég, elmaradottság állapotában is megvolt a különböző művészeti stílusok áramlása, s a haladás gondolatai is utat találtak a politikai válaszfalakon. E tekintetben Európa mindenképpen a „Chartres-i gótikától Vlagyimir és Szuzdal román-bizánci építészetéig” (Sötér István) terjed. Különösen szemünkbe ölik ez a kulturális integritás, ha az európai civilizációt, s az „Európa” fogalomban benne foglalt kivételes dinamikájú történeti fejlődési folyamatot más földrészek kulturáival és történelmével hasonlítjuk össze. Európa politikailag sosem volt egységes. Az európai történelemnek azonban van egy olyan specifikuma, amely több szempontból is erősítette az európai kultúrát. Ez a sajátosság: a nemzeti fejlődés, az európai népek azonossgtudatainak sokféle színárnyalata. A több szempontból kettőt emelek ki.

Az első: az európai népek anyagi és szellemi kibontakozása igazán nemzeti keretek között kapott lábra, s oly sokféle alkotó energiával gyarapította az európai civilizációt, amely egyedülálló a világtörténelemben.

A második: a sokféle alkata, a különböző gondolatvilág, az eltérő hagyományok stb. az európai kultúrát minden más világész kultúrájánál (önmagán belül is) nyitottabbá és befogadóképesre alkalmasabbá tette. Ebben rejlik annak magyarázata, hogy Európa olyan kivételes értékekkel járult hozzá az emberi nem fejlődéséhez, mint pl.: a filozófiai gondolkodás sokféle áramlata, az ember belső értékeire való érzékenység, a szabadságra és az igazságra való fogékonyság, a mindennapi életet átfogó szociális hálózat. E mögött a legfőbb összetartó erő a keresztény kulturális hagyomány volt.

Európa tehát rendelkezik egy olyan kulturális örökséggel, amely a történelmi múlt és az eltérő földrajzi környezet ellenére összekapcsolja Európa népeit. Mindenképp beszélhetünk *egy sajátos lelki és szellemi életéről, melyet „európainak” nevezhetünk.* Ennek a közös hagyománynak a továbbfejlesztésében a keresztény egyháznak és vallásnak volt fontos szerepe. A népek számára az európaivá válás nemcsak az államilapítással, hanem elsősorban abba a *szellemi áramlatba való bekapcsolódással* kezdődött, amelyet ennek a keresztény közösségnek a gyarapodása jelentett. A kereszténység kelet és nyugat népeinek közös hagyományokat, közös erkölcsi értékrendet és közös eszményeket adott.

„A keresztény kultúra e közös hagyományát két különböző csatornán örökölték át, és két különböző kulturális szinten hat. Egyrészt mélyen gyökerezik az átlagember életében, különösen a parasztságban, és kifejeződik a népszokások szinte minden formájában, a családok és faluközösségek életében, a parasztlétszámok művészetében és költészetében. Másrészt a magasabb intellektuális kultúrközegen keresztül is terjedt és szoros kapcsolatban áll az egyetem intézményével, mely a keresztény kultúra egyik legjellemzőbb létesítménye volt, valamint az európai irodalom és gondolkodás legkiemelkedőbb eredményeivel” (Christopher Dawson)

Sok szerző úgy véli, hogy helyre kell állítani az európai egységet megtestesítő keresztény társadalom egységét, ami főleg a mai ember lelki elszegényedésének megsemmisítését jelentené. Annak helyreállítását, aminek az európai civilizáció kivirágzását köszönhetné, s amelynek megvalósításáért szellemi és társadalmi forradalmak küzdöttek. (Gondoljunk pl. arra, hogy az egyenlőség és testvériség eszményét a keresztény eszmerendszertől örököltük.)

Teljesen egyetértünk azzal, hogy Európa maradandó öröksége, ugyanúgy, mint a

Hellenjumé, szellemi jellegű, amely nélkül az európai ember kevésbé lett volna képes megváltoztatni a világot, mert nem változtathatta volna meg mélyrehatóan önmaga tudatát. Abban is osztoz Christopher Dawson és mások véleményét, hogy a modern ember lelki-tudati válságba került. A kereszténység funkcióival, s a jelenlegi válság megoldásával kapcsolatos nézeteiket viszont nem fogadhatom el.

Honnan is ered ez a válság, s miben áll a lényege? A kereszténység — leggyönyörűbb és leghumánusabb eszméi ellenére — ma már nem tud olyan dinamikus és kreatív funkciót betölteni, mint korábban. A keresztény vallásnak az európai népeket összekapcsoló ereje a XVIII. sz. vége és a XX. század közepe között fokozatosan megszűnt. Ennek oka nem magyarázható meg kielégítően a nacionalizmussal, a háborúkkal, forradalmi megrázkódtatásokkal. A *magyarzat elsősorban az emberek gondolkodásmódjának polarizálódásában, a szellemi áramlatok megsokszorozásában, s ebből következően a cselekvés alternatíváinak sokféle megítélésében keresendő.* A XIX. században mindez még nem okozott lelki meghasonlást, mert a szellemi termékek és a forradalmi gondolatok áramlása zavartalan volt. Kelet és nyugat között még nem következett be ideológiai szakadás, ennek biztosítéka azonban már nem a keresztény hit volt, hanem a művészetek, amelyek a romantika korától konkrétan fejtek ki az európaiságot. A XIX. században világossá vált Európa belső gazdasági és politikai aránytalansága. A keresztény kultúra hagyományainak továbbvitelében a Dawson által említett két csatorna szerepe átalakult. Az „európaiság” kérdése elsősorban *értelmiségi csoportok problémájává redukálódott.* Ettől kezdve Európa dolgozó rétegei fokozatosan elvesztették azt az integritást, amelyet oly sokáig a kereszténység adott számukra.

NAGY PÁL

Önismeret és metakommunikáció

Beszélgetés dr. Karikó Sándornéval

„Hamisan lépni a táncban csak annak szabad, aki táncolni igen jól tud, és akít a grácia látatlanul lebeg körül” — írta Kazinczy annak idején, s egy percig sem kétséges: vannak emberek, akik még a megjátszást is meg tudják játszani. Ha valaki, ok aztán tudják, mit miért csinálnak, ámbár néha nem teszik meg, csak elgondolják. A dr. Agárdi-féle grafológuskönyv szerint többségükben mutatós árkádokkal írnak, s a nagy álszarkasztikus, valójában alighanem csupaszív Hevesi András azt mondja: nemes érzeményeket aligha tanulhatunk tőlük, szintaxist viszont annál inkább. „A mondat szerkesztés szívtelen emberek tudománya” — írja Hevesi bizonyos lelki csámcsogással, amit mi a magunk részéről egyébként erősen helytelenítünk. Ot magát is csakis azért vittük bele beszélyünkbe mert írói hitvallása és az egész életvitele közötti ellentmondás nagyon szemléletesen fest meg egy felsőfokon kommunikálni tudó embert, aki egyet szől és kettő lesz belőle, akcióira soincs megfelelő reakció. A fehérről bebonyolítja, hogy fekete, s mi ezt bizonytalankodva bár, de el is fogadjuk. Ha észreveszi rajtunk a belső ódkodást, mintegy (sőtleg: kvázi mintegy) sérződött elvonul, s mi magunk lóhölünk utána: igenis elhittük a fehérről, hogy fekete. Ekkor elnézően megcsóválja fejét, szeretetteljes barackot nyom tévóba buk-sinkra, s csak ennyit mond: ó a mi helyünkben jobban megfontolná a dolgot. És mi ezen mélyen elgondolkozunk. Mindez azonban már a felső határ, azaz a csillagos ég. A kommunikáció eme mesterei villódzásának mi, tökéletlen lények, csak tétlen és feltétlen bámulói lehetünk, s maximum elkezdhetünk gondolkodni azon, hogyan érhetők el a kommunikációs kultúrának ha nem is ezt a szintjét, de legalább az ellentétét, a teljes egyértelműséget. Hiszen a többértelműség felé az egyértelműsége átvét az út.

E sorok írójának úgy rémlik, mintha már több ízben közölt volna ehhez hasonló témájú írásokat; a legutóbbit éppen a Szegedi Egyetemen, annak is az idei március 7-ei számában. Az interjúalany ott és akkor dr. Bácskai Erzsébet volt, s a pszichológia felől közelítette meg ugyane témát, amit most dr. Karikó Sándorné, a tanárképző főiskola magyar nyelvészeti tanszékének oktatója, a kommunikációelméletből igyekszik magyarázni. Ezen belül mindenekelőtt a metakommunikációval foglalkozik, a foglalkozás formája pedig speckoll, ami a *Rozgonyiné dr. Molnár Emma* által vezetett beszélgyakorlati speciálkollégiumból különült el.

— A foglalkozás célja a verbális közlés tartalmának ellent nem mondó, azt minden tekintetben megtámogató és pontosító metakommunikációs képesség kifejtése az ez iránt érdeklődő hallgatókban — mondja dr. Karikó Sándorné. — Ez ugyanis nem magától alakul ki, illetve kellő gyakorlás hián visszafelőlődik. Különböző okok (pl. az általános iskola felső osztályában már a nyelvről tanulnak a gyerekek, ugyanakkor még magát a nyelvet sem sajátították el teljesen, aztán az általánosító való látszólagos érzelmi beszűkülés, az érzelmek kimutatásától való tartózkodás, ami persze olykor önvédelem is lehet stb.) miatt egyre több az olyan ember, akinek mozdulatai, mimikái nem adeváltak. Azaz: megkérdőjelezik, amit beszél. Nemcsak, hogy nem támogatják meg szavait a metakommunikációs eszközök, hanem egyenesen ellent is mondanak nekik; a beszéd és az ember hitelt veszti ilyenkor. (Azt a lehetőséget, amikor a beszélő eleve többértelműsége aspirál, most hagyjuk ki: ott szó sincs való kommunikációs problémáról). Márpedig a pedagógus pályán a lehető legalapvetőbb dolog, hogy higgyenek az embernek, minden porcikája meggyőző legyen, nevelőmunka enélkül nincs.

— A lényeg tehát: az ember ne mást mondjon, min amit akar, s amit akar, min dig a helyzethez igazodjék.

— Ezt így utólag kialakítani csak szűk körben lehetséges, de az is jó, hogy egyáltalán lehetséges. Ennek lehetőségét adja meg ez a speckoll, melynek megindítását egyébként bizonyos, a pedagógusképző főiskolán hihetőleg javító céllal bevezetett tantervmódosítás is indokolja. Nevezetesen a beszédművelés című tárgy megszüntetése, s a retorika bevezetése. Ez utóbbi elvileg több lehetőséget ad a beszélgyakorlattal egybekötött kommunikációs gyakorlatra, csak hogy az óraszámot heti kettőről egyre csökkentették. A helyzet tehát rosszabbodott a javítás következtében, s a jelenlegi tizenöt-huszonöt fős csoportoknál metakommunikációs gyakorlatra egyszerűen nincs lehetőség. Ezt pótolja részben ez a foglalkozás.

— A nemverbális eszközöknek van egy nagyon jellemző tulajdonságuk: ösztönszerűen működnek, ezért feltétlenül őszinték, tehát ellentmondásban is lehetnek a szóbeli megnyilvánulásokkal.

— Ez az ösztönösség gyakran kárára válik a szituációknak. Tudatossá e működést csak önismeret segítségével tehetjük, s ha ez megvan, magasabb szinten térhetünk vissza az ösztönösséghez. Az önismeret megszerzésének a mi foglalkozásainknál használt módja pedig: képmagóra vesszük fel a hallgatók legkülönbözőbb helyzetekben tanúsított viselkedését, s ezt visszajátszva szembesülnek a szándék és a hatás gyakran sajnálatosan eltérő mivoltával. Ez a módszer azonban nemcsak a korrigálást könnyíti meg, hanem önmagunk elfogadását is. Segítségével mintegy kiléphetünk önmagunkból, s kiküszöbölhetjük a szembeszőkően kedvezőtlen mozzanatokat viselkedésünkben.

— Az egyes szituációkban adekvát módon kell élni a különféle gesztusokkal stb. Maga a fölszólalás is lehetlenné válhat egy-egy helyzetben, ha gesztusaink jellemzően nem vagyunk képesek a helyzetnek megfelelően változtatni. Ami egyenlő lehet a helyzet megváltoztatásával is, ha ezt számunkra előnyösen sikerült előmozdítanunk, nincs akadály a megfelelő megszólalásnak.

— Tehát szerepet kell játszsanunk. A szerep eljátszásában pedig elsődleges fontosságú a metakommunikációs szféra. Ösztönös volta miatt leleplező erővel bír, egykettőre elárulja a kommunikációs helyzetben és társához való viszonyunkat, ha nem vigyázunk. Márpedig ezt egy pedagógus nem kockáztathatja; saját belső konfliktusait, a nevelési helyzetnek meg nem felelő hangulatait nem mutathatja ki a gyerekek előtt. A pedagógusnak szembe kell néznie egy „plusz” nehézséggel is: nemcsak magában, de másokban is ki kell alakítania, de legalábbis célszerű lenne kialakítania a jó értelemben vett szerepjátszás képességét. Ha sikerül a helyzetnek szituációnak megfelelővé válnia, s (ez fontos) ennek segítségével interakcióban sikereket elérünk, a példa ragadossá válik, a gyerekek automatikusan átvesszik s magukra szabják a szükséges kelleket. Helyzetüket az ezt elősegítő pedagógus tehát roppantul megkönnyíti. Természetessé válik számukra a természetesség, s nem kell nekik külön stúdiókon tanítani: a lefelé görbült száj — önmagán kívül — sírást, a fölfelé görbült nevetést, a mutató-, és a középső ujj közé zárt hüvelyujj öklöbe szorított kézben pedig fityiszt jelent.

FARKAS CSABA

A HVG szerkesztői a JATE-klubban

Evek óta tapasztalható tény, hogy míg az új hullámos popzenekek (lett lényegük bármennyire kezdetleges színvonalúak is) „meg tudják tölteni” az egyetemi klubokat, addig a politikai jellegű vitaforumokon egyre kevesebb a közönség és soraikban is ritkán lehet új arcokat felfedezni. Hasonlóképpen történt március 27-én is, amikor pedig a mai magyar sajtó talán legizgalmasabb lapjának, a *Heti Világgazdaságnak szerkesztőivel* folyt meglehetősen verszegény beszélgetés, alig harmincöt érdeklődő társaságban. (Igaz, a március 24-i Kortárs-esten még ennyien sem — hancs csak úgy tizenöt — voltak.) Általában egy-egy ilyen fórumon a közönség szokta provokatív kérdéseivel lázba hozni a vendégeket, s „titkok” kifecsegtetésére bírnak őket, itt azonban fordítva történt (volna); a meghívott vendégek provokáltak a közönséget, látszott hogy még szívesen mélyebbre is hatolnának némely kérdés megválaszolásán, a jelenlevők azonban nem „vették” igazán a „lapot”.

Természetesen szó sincs arról, hogy az est kapcsán kudarcról beszéljünk, hiszen sok új információt, kulisszatitkot tudhattunk meg, a fenti bekezdésben inkább csak a parázs hangulatot hiányoltam. *Hirschler Richárd* főszerkesztőhelyettes és munkatársai — *Babus Endre*, a Magyarország rovat és *Simon Ákos*, a nemzetközi gazdasági rovat képviselőit — olyan adatokat, tényeket is elmondtak, amelyeket a HVG-ban már nem írtak volna meg, különböző okok miatt. (Hiszen egy félig-meddig baráti beszélgetésnek is minősíthető, egyetemi klubbeli fórum természetesen többet „elbir”, mint a tízezres nagyságrendű példányszámban megjelenő nyomtatott sajtó.) Ámbár annak a lapnak, amelyet most tart kezében az Olvasó, mindössze két és félezer a példányszáma, mégis tagadhatatlanul nyomtatott sajtónak minősül; tehát ha hű krónikásként minden, a fórumon elhangzott szót ideírnék, félt volna, hogy lenne köztük olyan is, amelyet eredetileg nem nyomtatásra, hanem csak akkori, egyszeri elhangzásra szántak. Mégis, a fórumon meg nem jelent érdeklődők kedvéért néhány témát felvillantathatunk — igaz, csak tangenciálisan — az érdekesbektől közül.

Hazánk adósságállományára vonatkozóan nem túl kedvező képet kaptunk. Összes nyugati adósságunk még mindig több mint *tízmilliárd dollár*, amelyből — a kamatokkal együtt — évente kb. 2 milliárdot kell törleszteni. Mivel a tervezett exporttöbblet „nem jött

be”, e törlesztést újabb kölcsönökből tudjuk csak finanszírozni. Energiaforrások importja terén olyan helyzet állt elő, hogy — mivel a bukaresti árelv helyett az ún. „öszönző árelv” lépett érvénybe — a Szovjetuniótlól az olajat a jelenlegi igen alacsony világgiazi árnak csaknem kétszereséért vásároljuk.

Vendégeink ama tévhitet is sikeresen oszlatták el, miszerint a deficit egyik fő oka az, hogy az állam a fogyasztói árakat nagy mértékben támogatja. Az 1980-ashoz képest ugyanis a fogyasztói ártámogatás a *hatodára csökkent*, a népgazdaság tehát nem emiatt, hanem a *vesztéseg vállalatok* miatt deficit. Ez utóbbiakban nemrég bevezetett bértörvény azonban a sajtóban sajnós tabutéma.

A gazdasági reform helyzetéről sem túlságosan derülőt nyilatkozatok hangzottak el. A tisztánlátást ebben a kérdésben nagyban gátolja, hogy az utóbbi időben meglehetősen nehéz kideríteni pl. azt, hogy a politikai vezetőségben ki az *egyértelmű reformpárti*, és ki nem. (Néhány éve az erővonalak e téren még világosak voltak.) A reformereket nagyon nehéz nyilatkozatra bírni. Tovább rontja a helyzetet — a tisztánlátást esélyeit — az a tény, hogy a Központi Statisztikai Hivatal 1984 óta a korábbi gyakorlattal ellentétben *nem adja meg* a részletes belföldi statisztikákat, így azokhoz meglehetősen „csavarvonalas” úton lehet hozzájutni, már akinek lehet.

Saját házuk tájáról a HVG képviselői elmondták, hogy egy januári számukban megjelent, neves közgazdással készített interjú heves támadásokat váltott ki lapjuk ellen, az illető ugyanis nem rejtette véka alá a magyar gazdaságról alkotott lesújtó véleményét. Terveik között szerepelt egy vita lefolytatása a *szocialista értékrend változásairól*, a téma körüljárását azonban az illetékesek nem tartották időszórúnak.

Miért nem közli le a HVG az összes olyan, nyugati sajtóban megjelent cikket, amely a magyar gazdaságról szól? — kérdezte valaki. A HVG válasza: *szerintjük a nyugati sajtó „túl sok jót” ír rólnak*. Kelet-Európa „bezzeg-országának” tüntetve fel bennünket. Ha ezt a HVG lehozná, az egész magyar gazdasági vezetők olvasná, aminek következtében a gazdasági vezetők önbizalma szükségtelen mértékben megnövekedne. Nem is beszélve a baráti országok reakcióiról.

S. I.